

Robertsovih osobnih stavova. Roberts se pozabavio i zbivanjima u Rusiji te integracijom Europe, a osvrnuo se i na opasnost od islamskog terorizma, i to pod živopisnim naslovom, *Zloduh Islama*. Na samom kraju posljednjega poglavlja knjige vratio se na zbivanja u bivšoj Jugoslaviji, ponovno sasvim površno i vrlo subjektivno. Knjigu je Roberts završio pogovorom u kojemu je iznio svoje misli, htijenja i nadanja.

Uzevši u cjelini, *Povijest Europe* je opsežno djelo u čije je pisanje sasvim očito uloženo mnogo truda, ali može mu se uputiti i mnogo zamjerki. Robertsova je povijest Europe povijest uglavnom njezina zapadnoga dijela, kako po zastupljenosti tema, tako i po interpretaciji zbivanja. Ovom knjigom ne može biti zadovoljan niti jedan pripadnik one druge, Robertsu očigledno manje bitne, istočne polovice Europe. S druge strane, građani Europske unije nemaju razloga biti nezadovoljni ovim djelom što se tiče povijesnoga pregleda. No, ostat će uskraćeni za znanja o povijesti, kulturi i tradiciji svojih istočno-europskih susjeda, kojih je znatan dio ušao u europsku državnu zajednicu nedugo nakon objavljivanja knjige. Drugi dio, doduše, još čeka svoj red, u europskome predvorju. Premda Robertsovo djelo nije sasvim zadovoljavajuće sa stajališta historiografije, ono je vjeran odraz duha vremena u kojemu je napisano, pa će u budućnosti moći dobro poslužiti socio-lozima, antropolozima i povjesničarima mentaliteta.

Željka Križe

PUBLIJE FLAVIJE VEGECIJE RENAT, Sažetak vojne vještine, Golden marketing, Zagreb 2002, 239 str.

Objavljivanje prijevoda djela Publija Flavija Vegecija Renata *Sažetak vojne vještine (Epitoma rei militaris)* na hrvatski jezik, doista je hvalevrijedan pothvat koji bi, nadamo se, mogao potaknuti priređivanje hrvatskih izdanja i drugih antičkih djela iste tematike. Riječ je o vojnoj raspravi koja je pojedinačno imala vjerojatno najveći utjecaj u zapadnome svijetu o čemu svjedoči i velik broj sačuvanih rukopisa. Za hrvatski je prijevod zaslužna Teodora Shek Brnardić koja je još priredila *Glosar* (str. 199-218) i *Bibliografiju* (str. 219-226). Uvodnu je raspravu (str. 9-35) napisao Vladimir Brnardić koji je zajedno s Teodorom Shek Brnardić napisao i bilješke uz tekst. Latinski izvornik priredila je Margareta Gašparović. Na kraju izdanja nalaze se *Kazalo pojmova* (str. 227-230) i *Kazalo imena* (str. 231-239).

Malo je toga poznato o Vegeciju, izuzev onoga što se može zaključiti na temelju *Sažetka o vojnoj vještini* i još jednoga njegovoga djela, *Zbornika veterinarskog umijeća (Digesta artis mulomedicinae)*, koje se bavi konjskim i stočnim boljkama. Vjerojatno je bio rodnom iz Hispanije, a moguće je da je živio u Konstantinopolu, iako se smatra da je *Sažetak vojne vještine* napisao na Zapadu. Zsigurno je pripadao visokomu senatskom plemstvu, što sugeriraju naslovi *vir illustris* i *comes* (sc. *primi ordinis*) u intitulaciji. Kako sam odriče osobno profesionalno vojničko znanje, s velikom se vjerojatnošću može pretpostaviti da je bio visoki civilni državni službenik. *Sažetak vojne vještine* po svemu je sudeći bio

posvećen caru Teodoziju I. (379-395), a svakako je nastao nakon 383. godine kad je ubijen car Gracijan koji se spominje kao “božanski” (*divi Gratiani*, I. 20).

Sažetak vojne vještine tradicionalno se dijeli u četiri knjige, premda je u nekim rukopisima i izdanjima cjelina o pomorskom ratovanju (IV. 31-46) izdvojena kao peta knjiga. Prva knjiga govori o odabiru i obuci novaka te o podizanju i utvrđivanju tabora. Druga knjiga razmatra ustroj vojske i bojni poredak te nabraja ratna oruđa i sprave. Treća knjiga obrađuje praktična pitanja zapovijedanja vojskom, taktiku, logistiku i opća pravila ratovanja. Četvrta se knjiga sastoji od dva dijela: prvi je posvećen tehnikama utvrđivanja i opsade gradova i tvrđava te opsadnim spravama, a drugi se bavi rimskom ratnom mornaricom i navodi temeljna obilježja ratovanja na moru.

Vegecije bez sumnje spada u red važnijih kasnoantičkih spisatelja, a njegov je *Sažetak vojne vještine* iznimno vrijedan izvor za antičku vojnu i ratnu povijest. Doduše, sam Vegecije ne piše povijest rimske vojske, on nije ni povjesničar ni antikvar, već je mnogo više oštrouman prosuditelj i razborit savjetodavac koji ima na umu preuredbu suvremenih vojnih ustanova i pristupa u strateškome mišljenju. U središtu je njegova zanimanja “stara legija” koja se temelji na postrojbi iz III. i II. st. pr. Kr., ali i na ustroju koji je ta vojna jedinica imala u carskome razdoblju. Tu nije riječ o brkanju ustanova iz različitih razdoblja povijesti rimske države: Vegecije je jako dobro znao otkud je što preuzeo, a praznine u izvornim zapisima kojima se služio nastojao je dopuniti spretnim domišljajima na temelju etimologije starih vojnih naziva i poznavanja suvremenoga vojnog ustroja. S tim u vezi prvenstvena mu je nakana bila oživiti “staru legiju” na način da posluži kao uzor za suvremene prilike. Drevne ustanove i nazive ravnopravno je stavio uz onovremene, a istodobno je nastojao pronaći i predložiti načine djelovanja koji bi se mogli primijeniti u praksi.

Stoga *Sažetak vojne vještine* nije doista spis o umijeću ratovanja, nego politički i strateški traktat koji raspravlja o tekućim nedostacima i nudi lijek za njihovo uklanjanje, baveći se samo onim područjima taktičke i vojnouppravne djelatnosti za koje je autor smatrao da im je potrebna reforma. Pokretačka sila iza Vegecijeva nastojanja za preuredbom jasno je izražena želja da se smanji i snizi uloga ne rimskih, barbarskih postrojba u rimskoj vojsci. Osim toga, Vegecijevo djelo prožima potreba za time da se nastavi i intenzivira borba protiv barbara unutar same rimske države i na granicama Carstva, na kopnu i na moru. Uz pomoć defenzivnih operacija, nadzora nad pristupom namirnicama, pružanja otpora neprijatelju gerilskim načinom ratovanja i njegovim izgladnjivanjem, Vegecije je predložio da se vojska riješi barbarske premoći, pozivajući na obnovu stare legijske zapovjedne strukture i staroga administrativnog i borbenog ustroja. Temeljeći svoj stav na kompetentnoj procjeni suvremene situacije, Vegecije je ponudio rješenje koje se nije oslanjalo samo na povijesnoj analizi nego i na tehnikama ratovanja koje su Rimljani prakticirali. Zbog svega toga *Sažetak vojne vještine* značajan je dokument vremena koji oslikava reakciju obrazovanog i stručnog pojedinca na vojno-politički nimalo povoljne prilike u kojima se Rimsko Carstvo našlo poslije bitke kod Hadrijanopola 378. godine u kojoj su Goti tako teško potukli rimsku vojsku da je u očima suvremenika taj poraz bio mjerljiv s već legendarnom katastrofom kod Kane 216. god. pr. Kr.

Posebna vrijednost hrvatskog izdanja *Sažetka vojne vještine* uvođenje je naših inačica za rimsku vojnu terminologiju. Doduše, to se u najvećem dijelu slučajeva svelo na “pohrvaćivanje” izvornih latinskih izraza, premda je za pojedine pojmove u glosaru ponuđen i puni hrvatski prijevod. Nažalost, vidljive su i pojedine nedosljednosti. Tako su *imaginarii*

(II. 7, str. 138) prevedeni kao *slikonoše*, a *imaginiferi* kao *slikonosci*, iako bi prema analogiji s izrazom *aquiliferi* (orlonoše) trebalo biti obratno; *agrimensores* su prevedeni kao *mjernici* (II. 7, str. 139) i kao *poljomjerci* (III. 8, str. 159), dok pojam *metatores* (II. 7, str. 138) uopće nije preveden (*mjeritelji*, *mjernici*); *globus* se prvo prevodi kao *leteći konjanički odred* (III. 16, str. 167), a kasnije u tekstu se ne prevodi (III. 19, str. 170); izraz *vexillationes* jednom se ostavlja u izvornom obliku (II. 1, str. 134), a poslije se rabi u kroatiziranoj formi (*veksilacije*; III. 4, str. 154). Neki izrazi prevedeni su u temeljnom tekstu, dok je prijevod drugih naveden tek u bilješci, npr. *circumitores* (*obilaznici*, *nadzornici straža*; III. 8, str. 160), a za istoznačnicu *circitores* nije pronađen izraz (odgovaralo bi *ophodnici* što se rabi za *circumitores*). S tim u vezi trebalo je općenito težiti tomu da se u bilješkama nađu izvorni nazivi. Značenje nekih pojmova valjalo je razriješiti samim prijevodom, poput izraza *armatura* koji se, ovisno o situaciji, trebao prevesti kao *oružana vježba* (I, str. 115, I. 4, str. 118, I. 13, str. 123, II. 14, str. 142, II. 23, str. 146, III. 4, str. 154, III. 26, str. 179), *uvježbanici* ili *obučenci* (I. 13, str. 123, II. 7, str. 138-139), odnosno *laki pješaci* (II. 15, 143, II. 23, str. 146, III. 14, str. 166). Neki pojmovi mogli su se prevesti već uvriježenim izrazom, kao *oproštenici* za *beneficijariji* (II. 7, str. 138), a drugi su prevedeni pomalo nespretno, kao *poljski učitelji* za *campidoctores*, gdje bi možda bilo bolje *uvježbavatelji*, *obučavatelji*, dok pojam *campigeni* (II. 7, str. 138) koji znači isto što i *campidoctores* uopće nije preveden. Navedeni, premda ne i jedini primjeri u tekstu pokazuju koliko je teško bilo uvijek pronaći odgovarajuće hrvatske inačice za rimske vojne termine i usustaviti ih, čega je prevoditeljica bila itekako svjesna (str. 37). Ovdje je riječ o prvome takvom pokušaju u nas i ta je činjenica već dovoljno pohvalna.

Osim upravo iznesenih primjedaba, određeni nedostaci mogu se pronaći i u izboru literature. Zanemarena su standardna djela koja se bave rimskim vojništvom u kasno carsko doba poput *Römische Militärgeschichte von Gallienus bis zum Beginn der byzantinischen Themeverfassung* R. Grossea (Berlin 1920), *The Later Roman Empire* A. H. M. Jonesa (Oxford 1964) i *Das spätrömische Bewegungsheer und die Notitia Dignitatum* D. Hoffmanna (Düsseldorf 1969/1970). U potrazi za općim podatcima o kasnome dobu Carstva priređivači su posegnuli za zastarjelom Maškinovom *Istorijom starog Rima*, iako bi bilo mnogo bolje da su uzeli već spomenuto Jonesovo djelo *The Later Roman Empire*, odnosno *Die Spätantike. Römische Geschichte von Diocletian bis Justinian 284-565 n. Chr.* A. Demandta (München 1989) i/ili *Histoire du Bas-Empire* E. Steina (sv. I, Paris-Bruxelles-Amsterdam 1959). Ipak, jedina prava zamjerka može se uputiti izdavaču koji je iz neshvatljivih razloga odlučio tiskati izvorni tekst ispred teksta prijevoda. Propust je to bez presedana koji uvelike otežava usporedno korištenje obje sastavnice knjige, što je i temeljna svrha tiskanja izvornika zajedno s prijevodom.

Hrvoje Gračanin

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 37

U SPOMEN IGORU KARAMANU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2005.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 37

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u listopadu 2005. godine

Naklada

400 primjeraka